

ПЕРШЕ ВРАЖЕННЯ СТУДЕНТА ПРО ВИКЛАДАЧА - ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У центрі уваги статті є одна із найскладніших проблем соціальної психології, проблем міжособистісних взаємовідносин між викладачами і студентами в навчально-виховній діяльності. На основі психологічних досліджень розкриваються ті важливі фактори, які впливають на взаємостосунки викладачів і студентів, групи ознак за якими складається перше враження у студентів про викладача.

Ключові слова: викладач, студент, сприйняття, міжособистісні стосунки.

В центре внимания статьи находится одна из самых сложных проблем социальной психологии, проблем межличностных взаимоотношений, между преподавателями и студентами в учебно-воспитательной деятельности. На основе психологических исследований раскрываются те важные факторы, которые влияют на взаимоотношения преподавателей и студентов, группы признаков, за которыми создается первое впечатление у студентов о преподавателе.

Ключевые слова: преподаватель, студент, восприятие, межличностные отношения.

In a spotlight the article is one of the most thorny problems of social psychology, problems of interpersonality mutual relations, between teachers and students in to educational-educate to activity. Those important factors, which influence on the mutual relations of teachers and students, group of signs, after which the first impression is for students about, open up on the basis of psychological researches.

Key words: teacher, student, perception, interpersonality relations.

Постановка проблеми. Розробка актуальних питань вузівської підготовки і психології, які розглядають шляхи підготовки спеціаліста вищої кваліфікації, залежить від вивчення проблеми взаємостосунків між викладачами і студентами в навчально-виховній діяльності. Пояснюється це надзвичайно високими, навіть в порівнянні з старшими класами середньої школи, взаємними вимогами тих, хто навчається, і тих, хто навчає. У вищій школі, як ні в якій іншій ланці системи освіти, особливо активно відбувається взаємодія між студентами і викладачами в будь-яких формах навчального процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На жаль, такі складні і важливі проблеми, як взаємостосунки викладачів і студентів в навчальній діяльності та їх динаміка, майже не вивчаються в педагогічній науці, хоча для їх дослідження є сприятливі умови. Маємо на увазі праці видатних психологів – Б. Ананьєва, О. Бодальова., В. Мясищева й ін., в яких висловлені основні положення з питань психології взаємостосунків людей і можливості пізнання людини людиною в різноманітних видах діяльності.

Формулювання цілей статті. Для подальшої тісної та плідної співпраці викладача зі студентами важливу роль відіграє перше враження. Кожному викладачеві слід особливу увагу звертати на ті чинники, які для його студентів є визначальними. У статті спробуємо їх з'ясувати, адже, сподіваємося, що це допоможе налагодити міжособистісні стосунки між викладачем та студентами, що, зрештою, вплине і на якість отриманих знань останніх.

Виклад основного матеріалу. Проблему міжособистісного пізнання вітчизняній науці в 60-ті роки почав розробляти О. Бодальов. Було нагромаджено багато теоретичних та емпіричних даних, проведено масштабну роботу з їх систематизації, виокремлення механізмів міжособистісного пізнання, таких, як стерео типізація, проекція тощо. Аналіз цих та інших напрацювань з названої проблематики дає змогу констатувати, що характер взаємодії між людьми та її результати багато в чому залежать від того, як люди сприймають один одного, розуміють, відтворюють та інтерпретують поведінку, оцінюють свої можливості та інших учасників спілкування. У процесі взаємодії досягається взаєморозуміння чи непорозуміння, зростає здатність прогнозувати поведінку один одного чи виявляється неспроможність передбачити дію партнера зі спілкування. Усе це є наслідком чуттєвого адекватного або неадекватного відображення та розуміння партнерами

один одного, недостатнього або неправильного тлумачення інформації, що є в їхньому розпорядженні. Складний процес міжособистісного пізнання можна описати за допомогою таких складових: сприймання та оцінка зовнішніх ознак і поведінки індивіда; створення уявлень про його психологічні особливості й стани; оцінка цих уявлень та зіставлення зовнішніх ознак індивіда з особистісними характеристиками; розуміння та інтерпретація отриманої інформації; оцінка партнера в цілому; загальні умовиводи; прогнозування дій і вчинків партнера; створення стратегії власної поведінки [2, с. 58].

Дослідження Б. Г. Ананьєва спрямовані на глибоке і широке вивчення спілкування. Зокрема учений підкреслює, що головною характеристикою спілкування як діяльності є те, що через нього людина будує свої відносини з іншими людьми: "Поводження людини виступає не тільки як складний комплекс видів його соціальних діяльностей, за допомогою яких навколишній світ стає більш реальним, але і як спілкування, практична взаємодія з людьми в різних соціальних структурах" [1, с. 35]. Розглядаючи психологічне значення взаємодії, здійснюваного у формі спілкування, Б. Г. Ананьєв неодноразово підкреслює, що, будучи обов'язковим компонентом праці, навчання, гри і всіх інших видів діяльності, що припускають взаємодію людей, вона виявляється умовою, без якої неможливе пізнання ними дійсності, формування в них емоційного відгуку на цю дійсність. Спілкування, – пише він, – настільки ж соціальне, як і індивідуальне явище. Тому так нерозривно зв'язане соціальне й індивідуальне в найважливішому засобі спілкування – мові. Пантоміміка і жестикуляція стають такими саме тоді, коли експресія поведження виконує комунікативну функцію" [1, с. 57]. Крім мовних і немовних засобів спілкування, Б.Г. Ананьєв виділяє і внутрішню сторону – пізнання учасниками спілкування один одного, міжособистісні відносини, саморегуляцію вчинків людини з урахуванням отриманого знання, перетворення внутрішнього світу людей, що беруть участь у спілкуванні (за О.О. Бодальовим (1983)). Б.Г.Ананьєв чітко показав значущість категорії спілкування для загальної, вікової і педагогічної психології, а також для психології індивідуальних розходжень. В.Н.Мясищев також вніс вагомий внесок у розробку комплексу питань, що належать до психології спілкування. На думку В. М. Мясищева, зв'язок відображення людьми один одного в спілкуванні з їхніми взаєминами очевидна. У спілкуванні виражаються відносини людини з їхньою різною активністю, вибірковістю, позитивним чи негативним характером. Способом чи формою спілкування і відносини є спілкування людини з людиною. [4]. Ті переживання, що виникають у процесі взаємодії, зміцнюють, руйнують чи реорганізують відносини. В.М. Мясищев відзначав, що спілкування може впливати на ті чи інші характеристики психічних процесів, психічних станів і властивостей людини, істотно змінювати і перебудовувати (за О.О.Бодальовим, (1983)).

Метою нашої праці є спроба визначити чинники, які впливають на враження студента про викладача. Для розв'язання цієї проблеми було опитано 200 студентів факультетів фінансів та банківської справи та економіки й оподаткування Національного університету державної податкової служби України.

Результати проведеного дослідження дають змогу констатувати, що для значної кількості студентів (42%) найважливішими чинниками є уміння викладача налагодити контакт з аудиторією (посміхатися, дивитися у вічі) та уміння майстерно передавати знання (розповідати матеріал вільно, тільки подеколи використовуючи конспект). На другому місці (21%) – зовнішній вигляд лектора (офіційний стиль одягу, охайність, зачіска). Щаблем нижче (15%) – комунікативна компетентність старшого наставника (культура і багатство мовлення, модуляція інтонації, логічні наголоси, ліричні відступи, відповідність невербальних засобів вербальним).

Всі інші дані, зокрема, фізичний розвиток, вікові ознаки, національні особливості, стать в абсолютній більшості випадків для студентів не мають значення. Вони на них не звертають уваги і не фіксують в своїй свідомості при спілкуванні з викладачами. Принагідно зауважимо, що 12% респондентів вважає, що на формування першого враження про викладача впливає кілька чинників одночасно. Спостережено, що студенти звертають увагу на манеру поведінки лектора, його риторичні здібності, уміння легко взаємодіяти з аудиторією, цікаво подавати необхідну інформацію. Перше враження про викладача у студентів, як правило, носить стійкий характер, а у значної їх частини воно не змінюється

зовсім. За нашими даними, одержаними на основі аналізу великої кількості відгуків студентів, перше враження не змінилось у 38% опитаних.

Студенти характеризують викладача не тільки як лектора, керівника семінару, курсової або дипломної роботи, але як і людину, яка спілкується і взаємодіє з ними в навчальній діяльності, в щоденному житті. У цьому живому, творчому процесі студенти пізнають своїх викладачів, створюють про них свої уявлення і поняття, від яких в свою чергу залежить їхнє ставлення до викладачів, предметів, які вони викладають, до самої навчальної діяльності і до різних її форм. Весь ефект і результат навчальної і виховної роботи, всієї підготовки студентів у вищому навчальному закладі детермінується характером їх взаємостосунків із викладачами.

Наведемо деякі цитати. Висловлювання студентів надзвичайно різноманітні. Так, наприклад, студентка З. говорить: "Моє перше враження про викладача складається після його першої лекції: наскільки розумно і цікаво він зміг розповісти, наскільки він зумів захопити мене своїм предметом, наскільки він сам захоплений (бо це ж видно завжди, навіть якщо мова викладача невиразна, неемоційна)". Ніби продовжуючи думку своєї попередньої колеги, студентка К. говорить про конкретні риси лекції, які захоплюють студентів, – це "ясність, чіткість викладу, рівень ерудиції, дикція, жести викладача і в останню чергу зовнішність". А студент Р. щодо цього висловлюється ще більш визначено. Він категорично стверджує, що зовнішній вигляд не створює глибокого враження. "Голос, манера викладу, мова, інтервали між реченнями дають значно більше". Кілька студентів звертають увагу і на те, чи ясно і чітко була сформульована мета і тема лекції, чи подавалася вона добре поставленим голосом, чи викладач завжди зумів тримати контакт зі слухачами і, "помітив у аудиторії бажання "відпочити", зміг зробити відступ для цього".

Студенти високо цінують уміння викладача з першої хвилини заволодіти аудиторією і показати їм, що "перед ними людина, яка захоплена своїм предметом, знаюча, яка хоче, щоб і вони оволоділи хоч би часткою тих знань, якими володіє він". Байдуже ставляться студенти до тих викладачів, які не володіють умінням читати лекції і відразу виявляють недостатні знання своєї дисципліни. "Буває і так, – пише студентка С., – що навіть предмет, яким я дуже цікавилась, пропускала на лекціях повз вух, а все від того, що викладач сухо, нецікаво його викладав, та й нового я мало взяла з лекції. З першої лекції вже стало зрозуміло, який він викладач".

Значний вплив на студентів має і те, як читає викладач лекцію – по конспекту або вільно, без записів, "дивлячись на аудиторію". Ці моменти носять сигнальний характер. Студенти хочуть, щоб лекція читалась на високому науковому рівні, щоб у ній мали місце найновіші проблеми науки, про які не завжди можна прочитати в підручниках, і щоб подавались вони в вільно. В цьому зв'язку студент Д. наголошує як на манері викладу інформації, так і на його. зміст і. Він говорить про максимум смислу в судженнях викладача.

Студентка К. зазначає, що викладача прикрашає ерудиція, знання того, що важко знайти в книгах; особливо захоплює в ньому знання іноземної літератури. Багато студентів говорять про гумор в лекції і про те, щоб викладачі були акуратні, внутрішньо зібрані. Про різні деталі зовнішнього вигляду викладача говорять студенти в своїх відгуках. Наприклад, студент Г. підкреслює і охайність одягу, і чистоту сорочки, і манеру говорити, і тембр голосу. Говорячи про значення поведінки викладача в педагогічній діяльності, він заявляє: "Не люблю невідповідності зовнішнього вигляду і поведінки. Якщо, наприклад, викладач лисий, то повинен поводити себе солідно".

Вперше сприймаючи викладача, студенти звертають увагу на манеру його поведінки. Так студентка К. розповідає: "Перше враження про нового викладача складається з перших хвилин його перебування в аудиторії: як він володіє собою, мовою, як реагує на поведінку слухачів, а головне те, як він приступає до першої лекції: безпосередньо переходить до справи або прагне переконати в значущості свого предмету, підкреслюючи при цьому необхідність відвідування його лекцій".

Говорячи про різні ознаки викладача, які викликають позитивні враження у слухачів, студент І. виділяє із них головні, суттєві і такі, які менш значущі: "Хорошому викладачу "прощаєш" недоліки, незвичність його зовнішності, поганому – ніколи". Інший студент цю думку висловлює так: "Якщо лекція цікава, то особливої уваги на зовнішність не звертаєш".

Але якщо вона не цікава, то все приймається до уваги. Я маю на увазі саме зовнішність, але не охайність. Безумовно, така якість, як акуратність, необхідна викладачу”.

Коментуючи ці судження своїх товаришів, студентка М. пише: “Коли до нас в аудиторію прийшов новий викладач, то було видно, що він не дуже слідкує за собою: старомодний костюм, широченний галстук, волосся не причесане. Але коли він почав говорити, всі перераховані деталі зникли самі по собі. Він одразу заволодів аудиторією. Були і інші випадки: зовнішнє враження хороше, а в кінці лекції стає зрозуміло, що нічого нового, цікавого цей викладач не скаже. Чому? Тому що він не зацікавив першою лекцією студентів, тому, що він і сам не зацікавлений нею. І якщо такий викладач ще допустить помилки у викладі матеріалу, то його з першої лекції зовсім не будуть слухати”.

Перше враження про викладача залежить і від досвіду студента, від його зв'язків і відносин з людьми, які зустрічалися з ним до зустрічі з викладачем. В цьому перш за все виявляється індивідуальна своєрідність в сприйманні й оцінці викладачів студентами. Кожний із студентів схильний виділяти одні елементи зовнішності викладача частіше, ніж інші, та й бачити його в цілому по-своєму. Ці індивідуальні відмінності в сприйманні зовнішнього вигляду однієї і тієї ж людини різними людьми можна пояснити лише стимулом. Стимул, за визначенням О.Бодальова, є стан, зумовлений певною організацією досвіду людини, який створює диференційоване ставлення до людей [2, с. 138].

Для створення першого враження студентів про викладача мають розповіді про нього студентів старших курсів. Так студентка Р. говорить: “Велике значення в першій оцінці викладача має попереднє враження, що склалося на основі розповідей студентів старших курсів”. Студент А. цю ж думку висловлює так: “Часто в створенні першого враження про викладача відіграє роль вже встановленої думки, про яку ми довідуємося від інших студентів”. Деякі студенти передають детально ті відомості про викладачів, які вони одержали від своїх товаришів.

Висновки. Як бачимо, для студентів найбільш важливими чинниками є не зовнішнє сприйняття викладача, а його уміння цікаво, доступно передавати знання, якими він володіє, а також доброзичливе і справедливе ставлення до них.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьев.Б. Г. Психология чувственного познания / Б. Г. Ананьев. – М., 1969.
2. Бодалёв А. А. Восприятие и понимание человека человеком / А. А. Бодалев. – М.,1983.
3. Ломов Б. Ф. Методологические проблемы психологии. /Б. Ф. Ломов. – М., 1984.
4. Мясичев В. Н. Личность и неврозы / В. Н. Мясичев. – Л., 1960.

Рецензент: д. філол. н., проф. Волков А. Р.